

Arbeidslivet er et skjørt kinderegg

Tobias Gustum Lindstad
psykologspesialist i privat praksis

Melinda Henriksen
psykolog, Tønsberg kommune

Ingvild Myklebust
psykolog, Nidaros DPS

Øyvind Steensen
BIEN (Basic Income Earth Network) Norge

Hildegunn M. T. Seip
førsteamanuensis i psykologi, Ansgar Høyskole, sosialpolitisk talsperson, lokal folkevalgt for MDG

Hilde Thomsen
Illustratør

Psykologer trenger ikke nødvendigvis å løpe arbeidslinjas ærend og støtte opp om fortellingen om at det å være i jobb er saliggjørende for alle. Vi trenger flere strategier.

Howdan kan psykologien bidra inn i samfunnsdebatten og si noe om hva som er viktig for oss mennesker? Vi kan heie på et inkluderende arbeidsliv og flere i arbeid, gitt arbeidslinja som for tida råder grunnen. Men vi kan også velge å innta et utvidet perspektiv og stille grunnleggende spørsmål ved hva som skaper livskvalitet og god psykisk helse. Da mener vi det er betimelig at psykologer nyanserer arbeidslinja og retter nysgjerrigheten mot borgerlønn, en mulig samfunnsløsning som kan gagne folks psykiske helse.

Ved å gjøre arbeid og utdanning til hovedsatsingsområde setter Psykologforeningen søkelys på hvor viktige arenaer dette er for vår psykiske helse. Men kan hovedsatsingsområdet også skape blindsoner?

Hva slags arbeid?

Arbeid forklares i ordboka som «virksomhet, slit, strev». Slit og strev er uløselig knyttet til det å være menneske. Men i dagens Norge blir arbeid oftest forstått som lønnsarbeid. Dette overser alt arbeid som er meningsfullt eller nødvendig, men ikke lønnet.

Uansett hvor inkluderende arbeidslivet blir, vil noen stå utenfor.

For eksempel teller ikke nødvendig omsorg for egne familiemedlemmer med i BNP. Det er kun dersom det ikke blir gjort, og storsamfunnet må trå til, at dette arbeidet kan faktureres og skattlegges. Verken frivillig arbeid eller omsorgsarbeid blir verdsatt i samfunnet i tråd med verdien det har for den enkelte.

Ut fra det vi vet om såkalt salutogenese (hvordan helse blir til), sosial ulikhet i helse, og betydningen av relasjoner og mening, kan arbeidslivet framstå som et psykologisk kinderegg: Det kan gi fellesskap, mestring, deltakelse og inntekt. Samtidig er det et skjørt kinderegg, som kan etterlate de som velger bort, ikke føler seg hjemme i eller ikke får til arbeidslivet, i stor risiko for utenforskap. Ved å peke på lønnsarbeid som løsningen kan vi derfor være med å opprettholde problemet. Uansett hvor inkluderende arbeidslivet blir, vil noen stå utenfor. Enhver inntektsgivende jobb er heller ikke meningsfull i seg selv (Graeber, 2019). Skal vi inkludere alle i samfunnsfellesskapet, må vi ha bredere parametre for hva som utgjør et godt og verdifullt liv.

Dele på jobbene

Med dagens teknologiske utvikling automatiseres stadig flere inntektsgivende jobber bort. Mens jobbene blir overflødige, lover teknologien stadig mer effektiv høsting av ressursene. Smarte systemer og flittige robotklippere gir muligheter til å bruke tida på andre ting. Men de gir samtidig ungdommer færre sommerjobber å søke på, og ufaglærte færre muligheter for å komme inn i arbeidslivet i det hele tatt. Det er alvorlig, så tungt som arbeidsfellesskapet veier i dag. Det blir stadig viktigere å dele på jobbene – gjerne gjennom kortere arbeidstid, og lønnsoppgjør som tas ut i mer fritid heller enn i lønn.

Vi vil få stadig færre yrkesaktive bak hver pensjonist (NOU 2021: 14). Arbeidslinja proklamerer at vi må få flere i jobb for å bøte på dette. Men vi kan også velge å se at samfunnet står på terskelen til å kunne ta nye valg, som kan gi et løft for verdier som livskvalitet og omsorg.

I dette landskapet trenger ikke psykologer å løpe arbeidslinjas ærend og støtte opp fortellingen om at det å være i jobb er saliggjørende for alle.

Vi tror hele samfunnet vil tjene på et arbeidsliv hvor man ikke slites ut av lange arbeidsdager

Med nytenkning om arbeid kan vi oppdage mulighetene vi har til å dele på arbeidet og ressursene som trengs i samfunnet, på måter som gagnar alle, også de av oss som ikke arbeider.

Borgerlønn

Borgerlønn er en universell, individuell og ubetinget inntekt som er høy nok til å gi hver og en av oss et verdig liv, uavhengig av arbeidsstatus. En garantert minsteinntekt er ingen ny idé, men har fornyet aktualitet i dag.

Vi har allerede borgerlønn for barn. Vi kaller det barnetrygd. Et barns grunnleggende velferd skal ikke avhenge bare av familiens rikdom. Noen behov skal dekkes fordi man er barn – som vokser opp i et land med mye velstand bygd på felles naturressurser det er rimelig å dele på, så alle får noe. Skulle vi ikke kunne utvide den tanken til alle borgere?

En borgerlønn som gjøres betingelsesløs, som barnetrygden, vil være mindre invaderende og stigmatiserende enn nåværende velferdsordninger. De krever ofte komplisert dokumentasjon og granskning av privatøkonomi og helsetilstand. Uten dette vil velferdsbyråkratiet kunne reduseres vesentlig. Med økonomisk sikkerhet som bunnlinje kan mennesker oppleve mer trygghet, sterkere autonomi og indre motivasjon, og kreativitet og verdiskaping kan blomstre.

Tillit

Et av de største problemene i dagens samfunn er økende mistillit, som bygger på økende maktforskjeller. De største maktforskjellene finner vi der den ene parten ikke har noe å leve av og dermed blir tvunget til å gjøre som overmakten vil. Selv med høyere skatter har en rik og mektig aktør nesten uendelig makt over en person som ikke er garantert en inntekt.

Den mest effektive måten å minske maktforskjellen på er å gi nok til livsopphold til den svake part. Det finnes ingen frihet uten retten til liv. Markedet er heller ikke fritt før alle parter kommer til forhandlingsbordet med den retten oppfylt.

Med borgerlønn kan både rettferdighetsforkjempere og markedsforkjempere få i pose og sekk. Staten blir styrket med fornyet tillit, individet blir fristilt. Politikere og byråkrater kan jobbe med konstruktive samfunnsprosjekter og nyskaping, istedenfor detaljstyring av individers liv med tvangsmidler som å kunne ta fra noen livsoppholdet.

Hva kan vokse av borgerlønn?

Garantert minsteinntekt kan gi oss tida tilbake. Til å stelle hagen for bestemor, passe naboens hund, plukke sopp i skogen, lage mat fra bunnen, lese for barna, reparere den buksa, eller skape noe nytt som verden trenger eller blir vakrere av.

Enda viktigere er kanskje den frihet og myndiggjøring borgerlønn kan gi. For noen kan det løse motstanden de opplever i møte med arbeidslivet. Mer vekt på livskvalitet, fritid og hobbyer betyr ikke nødvendigvis flere timer på sofaen. For de fleste vil det bety mer motivasjon og gnist. Andre igjen vil oppleve trygghet og verdighet i å få råde over egen tid og innsats.

Løsningen på de demografiske utfordringene, i et samfunn som fortsatt ruser seg på tanken om evig økonomisk vekst, kan ikke være at alle bare må jobbe enda mer og raskere. Vi fikser ikke velferdsstatens økende omsorgsbehov ved å be sykepleierne løpe fortere på lange skift. I stedet bør vi begynne å sette reell pris på verdien av både tid, omsorg og hender. Skal dette få prege velferden, må arbeiderne orke – ja, helst ha et overskudd å gi av. Vi tror hele samfunnet vil tjene på et arbeidsliv hvor man ikke slites ut av lange arbeidsdager og tøffe arbeidsvilkår. På krevende arbeidsplasser kan færre timer på jobb faktisk gi ekstra overskudd til produktivitet og utvikling, har forsøk i Norge vist (Enehaug et al., 2009).

Hva gir gode liv?

Kanskje sammenfaller naturens tålegrenser iblant med våre egne? I en tid der klimaangst og økosorg viser at naturens tilstand påvirker vår psykiske helse (Charlson et al., 2021), kan både vi og planeten trenge at vi lever litt langsommere, med mindre arbeidspress og kjøpepress, og mer tid til å ta vare på hverandre og det som omgir oss (Storli, 2021).

Arbeidslinja har gitt oss mye. En sterk velferdsstat. Stor mobilitet og muligheter for mange av oss. Men er det den eneste veien til gode liv? Og har den plass til alle? Neppe.

Hvorfor skal vi alltid ha, tjene, produsere og jobbe mer – på kortere tid?

Borgerlønn kan gjøre oss friere til å leve meningsfulle, mangfoldige liv med større psykologisk bærekraft: Mer tid til hverandre og skapergleden, mindre bruk og kast og karrierejag. Borgerlønn løser ikke alt, men kan bidra til å løse noen av problemene ensidig vektning av lønnsarbeid gir. Vi risikerer å kunne puste friere, føle oss tryggere og finne en ny rytme med mer fritid, frivillighet og familietid.

Hvis vi tør å prøve.

Referanser

- Charlson, F., Ali, S., Benmarhnia, T., Pearl, M., Massazza, A., Augustinavicius, J. & Scott, J. G. (2021). Climate Change and Mental Health: A Scoping Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4486. <https://doi.org/10.3390/ijerph18094486>
- Enehaug, H., Gamperiene, M. & Wathne, C. T. (2009). *Gammel industri med nytt innhold. Utviklingen av en ny organisasjon og ledelseskultur ved TINE Heimdal ved innføring av sekstimersdag*. AFI-rapport 3/2009. Arbeidsforskningsinstituttet.
- Graeber, D. (2019). *Bullshit jobs: The rise of pointless work, and what we can do about it*. Penguin.
- NOU 2021: 14. (2021). *Perspektivmeldingen*. Finansdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-14-20202021/id2834218...>
- Storli, M. (2021, 14. mai). Har vi råd til å jobbe så mye? *Vårt Land*. <https://www.vl.no/meninger/verdidebatt/2021/05/14/har-vi-rad-til-a-jobbe-sa-mye/>